

15. „... Die beiden Ewalde gelten als Patrone und „Marschälle“ Westfalens“ M. Zender, *Lexikon des Mittelalters*, IV (1987) c. 148.
16. M. P. van Buijtenen, *Langs de heiligenweg*. Perspectief van enige vroegmiddeleeuwse verbindingen met Noord-Nederland, Amsterdam, 1977, 20-22.
17. M. P. van Buijtenen, en A. K. de Meijer OSA, Westbroeks heiligen in polderperspectief, *Archief voor de Geschiedenis van de Katholieke Kerk in Nederland*, 24 (1982) 215-216.
18. C. Dekker, *Het Kromme Rijngebied in de middeleeuwen*. Een institutioneel-geografische studie, Zutphen, 1983, 319-320.
19. A. B. Mulder-Bakker. Een Utrechtse bijbelhandelschrift, *Tijdschrift voor geschiedenis*, 99 (1986) 74-75.
20. Horatius, Epist. I. 14. v. 36.

Paus Pius VII en de kerk van Rijsenburg in 1808

Dank zij Wim Harzing¹⁾ is veel omtrent de recente geschiedenis van Driebergen-Rijsenburg ontsloten. Vooral de historie van de schilderachtige R.K. Kerk gewijd aan Sint Petrus' Banden is door hem aan de hand van archivalia gereconstrueerd. Maar een feit is tot op heden in de geschiedenis van de R.K. parochie Rijsenburg onderbelicht gebleven, dat toch de moeite waard is om naar voren te halen²⁾.

Pius VII, paus van 1800 tot 1823, kreeg tijdens de audiëntie van 28 augustus 1803³⁾ het verzoek voorgelegd van Petrus Judocus van Oosthuysse (1763-1818), in de Franse tijd „maire“ van Rijsenburg, en zijn echtgenote Margaretha van Oosthuysse. De Jongh, wonende te 's-Gravenhage en als verdienstelijke katholieken betiteld, om in hun buitenhuis „Spar en Dal“ (thans geheten: Sparrendaal)⁴⁾ een privé-kapel te mogen inrichten met recht van Zondagsmis ook voor hun nakomelingen alsmede dat niet alleen de huiskapelaan maar ook priesters, die op bezoek zouden zijn, zouden mogen celebreren. Het verzoek werd ingediend bij de Paus door de vice-superior

van de Hollandse Zending, Luigi Ciamberlani, die later aanwezig is bij de inwijding van de parochiekerk van Rijsenburg in 1810.

P. J. van Oosthuysse, leverancier van uitrustingsstukken voor de Bataafse en Franse legers o.a. in het Kamp van Zeist onder Austerlitz, was als ontginner van de Zeister heide sedert 1798 met de Gebr. Van Dam uit Zeist, J. M. d'Amblé en J. G. Eberhard eveneens uit Zeist alsmede J. Kol uit Utrecht, bekend met dit gedeelte van de Utrechtse Heuvelrug en was talloze malen in conflict geraakt met de Zeister boeren, die als schapenhouders gewend waren op de gemeenschappelijke heidevelden de schapen te weiden⁵⁾. Op 23 december 1805 was Van Oosthuysse door koop eigenaar van „Spar en Dal“, in de heerlijkheid Rijsenburg, geworden. Van de erven Willen van Dam, behorend tot het Zeister schotengeslacht, kocht hij 20 september 1806 de restanten van het middeleeuwse kasteel Rijsenburg en mocht zich sedertdien Heer van Rijsenburg noemen. Sedert de koop woonde het echtpaar Van Oosthuysse-De Jongh in ieder geval

Gezicht op het Kerkplein te Rijsenburg (man op de fiets: de heer Tepe). Zincografie naar een foto van R. Tepe, ca. 1890. Top. Atlas R.A. Utrecht, nr. 941-5.

de zomermaanden op Sparrendaal. Hun woonplaats bleef echter Den Haag zoals uit het verzoek van 1808 aan Paus Pius VII blijkt.

Dit verzoek kan betrekking hebben gehad op de „noodkerk“ in een der bouwhuizen van Sparrendaal. Op 5 november 1808 wordt op Sparrendaal een contract getekend tussen de Aarts priester van Utrecht, Johannes van Engelen, en de pastoors van Bunnik en Werkhoven enerzijds en P. J. van Oosthuysen anderzijds inzake de oprichting van een parochie (statie) Rijsenburg⁶). Reeds op 15 december 1808 wordt in gevolge last van Koning Lodewijk Napoleon door J. H. Mollerus, minister van Eredienst, de goedkeuring aan dit contract gehecht. De gebeurtenissen vonden snel op elkaar. Pastoor J. L. Banens te Bunnik houdt op 26 juli 1809 een toespraak als tijdelijk pastoor van Rijsenburg bij de ingebruikneming van de noodkerk op Sparrendaal⁷).

De huidige enkele malen verbouwde R.K. Kerk wordt op 1 augustus 1810 (feest van St. Petrus in banden) ingewijd. Het pauselijk indult van 28 augustus 1808 staat direct aan de oorsprong van deze fraaie paro-

chiekerk, het eerste nieuwe kerkgebouw in het Aartsbisdom Utrecht sedert de Reformatie van 1580.

Zeist *Mr Dr V. A. M. van der Burg Griffensteijnselaan 77*

Aantekeningen

1. Wim Harzing, Driebergen en Rijsenburg. Hoe zij ontstonden en groeiden, Driebergen-Rijsenburg 1973, blz. 71.
2. A. J. M. Sturkenboom pr., Sint Petrus' banden, Driebergen-Rijsenburg 1982, blz. 1 vermeldt dit feit in zijn overzicht van de parochiegeschiedenis niet.
3. P. J. van Kessel, Romeinse bescheiden voor de geschiedenis der Rooms-Katholieke Kerk in Nederland 1727-1853. Deel III: 1795-1814 R.G.P. Grote serie 153, Den Haag 1975, blz. 586-587.
4. Wim Harzing, De buitenplaats Sparrendaal te Driebergen, Bulletin KNOB, 6e serie, 17 (1964), blz. 113.
5. J. M. Meerdink, Zeist 1811-1815. Inlijving en bevrijding, Van de Poll-Stichting, Zeist 1985, blz. 47 e.v.
6. H. L. Ph. Leeuwenberg en A. M. A. van Geloven, Aarts-priesters Hollandse Zending, RA Utrecht, Inventaris 16, Utrecht 1982, no. 1365.
7. Wim Harzing, Driebergen en Rijsenburg. Hoe zij groeiden en ontstonden, Driebergen-Rijsenburg 1973, blz. 71.

EEN MIDDELEEUWSE HOFSTEDEN BIJ DE BILT

Toen in 1512 „brueder Ghijssbert Lap, monick profesijt in onsse convente“ nog in de Biltse dreven wandelde, kon hij onmogelijk weten dat hij jaren later in Selwerd bij Groningen, handig zou worden uitgehoord door een Naardense secretaris. Had de goede man Lap het wél geweten en ook wat de informatie die hij gaf betekende voor zijn ondervrager, dan was hij zeker in de oude papieren van het klooster Oostbroek gedoken als tenminste zijn abt hem daarvoor toestemming had gegeven.

Alle gegevens van Lap, opgetekend door Pieter Aelman, werden nu uit zijn herinnering opgediept, hij vond het leuk om te praten over alles wat hij ooit had gehoord of gezien.

Al is ondergetekende na 37 jaren De Bilt ook naar het hoge noorden vertrokken, hij heeft zijn aantekeningen meegenomen. Jarenlang wroeten in de Biltse historie heeft voldoende gegevens opgeleverd om bij het artikel in het Maandblad van juli/aug 1986 over die middeleeuwse hofsteden enkele kanttekeningen te plaatsen. Terecht wordt in het artikel al getwijfeld of er hier sprake kan zijn van een hofstede van de abdis van Elten. Keizer Otto I schonk in 968 aan het klooster Elten vele goederen, o.a. Goyland dat ook graafschap Nardincant werd genoemd. (Kist, Geschiedenis Abdij Hoog-Elten bl. 17/18).

Maar dat is alles „Holland“ voor onze begrippen of zou de abdis meer genomen hebben dan haar was toege-

dacht? En dan in dat uiterste stukje van het graafschap een versterkt huis bouwen? Dezelfde Otto I had bovendien reeds in 948 en 953 de Utrechtse bisschop de beschikkingsmacht over alle woeste grond in het Nedersticht toegewezen. Zou het Goyland doorgelopen hebben tot vlak voor de deur van de bisschop, het is toch nauwelijks aan te nemen. Onze werkzaamheden bij de technische dienst van de gemeente De Bilt, onze belangstelling voor alle oude sporen van onze voorouders en zeker niet in de laatste plaats de besmetting met een Bilts historievirus via Mr P. H. Damsté, eens gemeentesecretaris van De Bilt, deden ons figuurlijk maar ook letterlijk naar het verleden graven. Samen hebben we geprobeerd meer te weten te komen van het enige „kasteeltje“ dat ooit binnen de gemeentegrenzen van De Bilt moet hebben gestaan en hoe Lap aan die wijsheid komt.

De aanleiding tot alles is te vinden in de vele twisten over grenzen in de venen, onrechtmatig turfgraven en waterafvoer. Hoofdrospelers waren o.a. Oostbroek, Vrouwenklooster, St. Jan, de Domproost, de inwoners van Naarden en Bussum en daardoor dus de gewesten Holland en Utrecht. Voor de beide laatste was van belang waar de fameuze hofsteden van de abdis van Elten had gelegen en dat gold temeer naarmate de turf als brandstof het schaarser wordende hout verdrong. Zoals door de hr Lagers op blz. 73 ook vermeld is, wordt door de hollanders als grenspunt deze hofsteden genoemd